

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

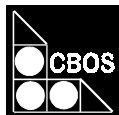
BS/163/163/97

O NIEKTÓRYCH ASPEKTACH ŚWIADOMOŚCI KOŃCA WIEKU

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, GRUDZIEŃ '97

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

O NIEKTÓRYCH ASPEKTACH ŚWIADOMOŚCI KOŃCA WIEKU

- ◆ Respondenci poproszeni o ustosunkowanie się do kilkunastu stwierdzeń wyrażających wybrane idee New Age w największym stopniu zgadzali się z przekonaniami głoszącymi jedność wszystkich religii, w większości też akceptowali opinię o parapsychologicznych właściwościach ludzkiego umysłu (możliwości telepatii, jasnovidzenia, przewidywania przyszłości). Z większym sceptycyzmem odnoszono się do kwestii istnienia pozaziemskich cywilizacji, choć przeważał pogląd, że nie jesteśmy osamotnieni we wszechświecie. Najrzadziej deklarowano wiarę w astrologię, magię, istnienie UFO oraz możliwość kontaktu z umarłymi.
- ◆ Polacy nie tylko często deklarują, że wierzą w istnienie zjawisk nadnaturalnych, ale także nierzadko ich doświadczają. Najczęstszym doznaniem są przecucia wydarzeń, które dopiero mają nastąpić oraz prorocze sny. Rzadziej doświadczano obecności ducha osoby zmarłej oraz poczucia znalezienia się poza własnym ciałem.
- ◆ Dość dużą popularnością cieszą się niekonwencjonalne metody leczenia - przynajmniej jeden raz skorzystał z nich więcej niż co trzeci badany. Ich stosowanie jest szczególnie rozpowszechnione wśród osób o wyższym statusie społeczno-materialnym. Większość badanych, którzy poddali się alternatywnym metodom leczenia, jest zadowolona z ich skuteczności.
- ◆ Respondenci dość pesymistycznie zapatrują się na przyszłość naszej planety. Niemal połowa badanych wierzy, że już niedługo na Ziemię spadną wielkie kataklizmy, takie jak: nowe choroby, zmiany klimatyczne, katastrofy ekologiczne. Wiarę w przepowiednie zapowiadające wybuch wojny, prześladowania chrześcijan oraz koniec świata deklaruje 12-15% badanych.

W ostatnich kilkudziesięciu latach nasiliły się głosy krytycznie oceniające dorobek cywilizacji zachodniej, opartej na materialistyczno-racjonalistycznym światopoglądzie. Krytyce tej towarzyszyły dążenia zmierzające do zbudowania nowego społeczeństwa, w którym wzajemne relacje jego członków oparte będą - zgodnie z ideami kontrkultury - nie na zasadach rywalizacji i przymusu, ale współdziałania, dobrowolności i miłości. Zaproponowano także nową wizję człowieka, w której uwypuklono potrzebę poszukiwania sensu życia oraz postulowano pełne wykorzystanie wszystkich możliwości i zdolności człowieka. Powstała nowa nauka, nowa psychologia, popularność zaczęły zyskiwać niekonwencjonalne metody leczenia. Nowe idee w znacznym stopniu czerpały z kultur i religii orientalnych, wzrosło także zainteresowanie tradycjami pogańskimi, praktykami szamańskimi i magicznymi.

Idee utożsamiane z ruchem New Age znalazły pozytywny oddźwięk w społeczeństwach zachodnich, zwłaszcza zaś wśród ludzi młodych i lepiej wykształconych. Upowszechnianie się nowych idei ujmowane bywa jako przejaw kryzysu kultury zachodniej, która przestała w wystarczający sposób zaspokajać duchowe potrzeby ludzi, wywołując poczucie pustki duchowej.

Postanowiliśmy zbadać recepcję treści i przekonań z kręgu New Age, występowania niezwykłych, nadnaturalnych zjawisk i doświadczeń, a także wiary w przepowiednie. Realizacja sondażu na ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie ludności¹ narzuciła pewne ograniczenia badawcze, sprawiając, że musieliśmy uwzględnić jedynie niektóre pola

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (89) przeprowadzono w dniach 23-28 października '97 na 1168-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłych Polaków.

zainteresowań New Age, pominać zaś te, które dotyczą jedynie bardzo niewielkiej części społeczeństwa (np. doświadczenia i przeżycia mistyczne czy też zainteresowanie religią i filozofią Wschodu). W badaniu skoncentrowaliśmy się zatem przede wszystkim na popularnych wątkach i treściach z kręgu New Age.

POPULARNOŚĆ NIEKTÓRYCH IDEI Z KRĘGU NEW AGE

Na początek przedstawiliśmy respondentom zbiór stwierdzeń odzwierciedlających wybrane idee New Age, prosząc o ustosunkowanie się do każdej z nich. Dotyczyły one takich obszarów, jak: uniwersalizm religijny - przekonanie o jedności wszelkich religii, parapsychologia, ufologia, astrologia, magia, okultyzm.

Z największą akceptacją respondentów spotkały się poglądy zakładające równoprawność wszystkich religii. Aż 83% badanych zgadza się z opinią, że każda religia jest tak samo dobra, jeśli tylko pomaga człowiekowi jak najlepiej przeżyć życie. Ponad trzy czwarte (76%) ankietowanych uważa, że wyznawcy poszczególnych systemów religijnych oddają w istocie cześć temu samemu Bogu. Niewiele mniej osób (71%) skłonnych jest sądzić, że wszystkie religie prowadzą do tego samego celu. Powszechność przekonania o jedności wszystkich religii może się wydawać nieco zaskakująca w jednorodnym religijnie społeczeństwie polskim. Przekonanie o równoprawności wszystkich religii wykracza poza zwykłą tolerancję religijną. Zarazem jednak propagowana przez Kościół, zwłaszcza zaś przez Jana Pawła II, postawa otwartości i dialogu między religiami może sprzyjać, przy niskiej identyfikacji z Kościołem, upowszechnianiu postaw uniwersalistycznych. Ponadto deklarowana akceptacja tego rodzaju poglądów nie musi pokrywać się z rzeczywistym zachowaniem w tej sferze.

Dość szeroko rozpowszechniona jest w społeczeństwie wiara w parapsychologiczne właściwości ludzkiego umysłu. Blisko dwie trzecie badanych uważa, że niektórzy ludzie obdarzeni są zdolnością jasnowidzenia. Ponad połowa ankietowanych sądzi, że istnieją osoby zdolne przewidywać przyszłość, blisko połowa zaś twierdzi, że możliwa jest telepatia, czyli przekazywanie myśli na odległość.

Najwięcej trudności w ocenie sprawiła badanym kwestia istnienia pozaziemskiej rozumnej cywilizacji. Jednak hipoteza, że nie jesteśmy osamotnieni we wszechświecie, znajduje nieco więcej zwolenników niż przeciwników. Zarazem jednak niespełna jedna czwarta ankietowanych wierzy w istnienie UFO.

W przypadku pozostałych stwierdzeń sceptycyzm przeważa na opiniach aprobujących. Przekonanie, że znak zodiaku predestynuje charakter człowieka, podzieliła 38% badanych, natomiast połowa respondentów je odrzuca. W istnienie pechowych dat i dni tygodnia wierzy co trzeci ankietowany, zbliżony odsetek uważa, że możliwe jest rzucenie na kogoś złego uroku.

Najmniej wiarygodna okazała się opinia o możliwości nawiązania kontaktu z osobami zmarłymi - blisko dwie trzecie badanych ją odrzuca, niespełna jedna czwarta zaś aprobuje.

Tabela 1

w procentach

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie zgadza z następującymi stwierdzeniami?	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
Każda religia jest tak samo dobra, jeśli tylko pomaga człowiekowi jak najlepiej przeżyć życie	83	10	7
Bóg czczony w różnych religiach, niezależnie od tego, jak Go nazwiemy - Jahwe, Allah - to, tak naprawdę, ten sam Bóg	76	13	11
Wszystkie religie prowadzą człowieka do tego samego celu	71	19	10
Niektórzy ludzie mają zdolność jasnowiedzenia	64	23	13
Niektórzy ludzie mają zdolność przewidywania przyszłości	57	29	13
Możliwa jest telepatia, czyli przekazywanie myśli na odległość	46	39	14
Gdzieś we wszechświecie istnieje rozumna cywilizacja	39	35	26
Duże znaczenie dla rozwoju charakteru człowieka ma to, pod jakim znakiem zodiaku się urodził	38	50	12
Są daty i dni tygodnia, które przynoszą pecha	33	59	8
Możliwe jest rzucenie na kogoś złego uroku	30	59	11
Możliwy jest kontakt z umarłymi	24	62	14
Ziemię odwiedzają czasem latające talerze, nieznanne obiekty - UFO	23	58	19

Aby uszeregować badane kwestie zgodnie ze sposobem ich społecznego postrzegania, przeprowadzono analizę czynnikową. Pozwoliła ona wyodrębnić trzy czynniki - wymiary światopoglądu New Age. W czynniku paranauki znalazły się stwierdzenia z dziedziny parapsychologii, ufologii oraz okultyzmu. Czynniki uniwersalizmu skupia poglądy zakładające jedność wszystkich religii. W skład ostatniego czynnika weszły elementy myślenia magicznego: wiara w pechowe dni i daty, złe uroki oraz wiara we wpływ znaku zodiaku na charakter człowieka. To ostatnie przekonanie pozytywnie koreluje z poglądami, które znalazły się w czynniku paranauki.

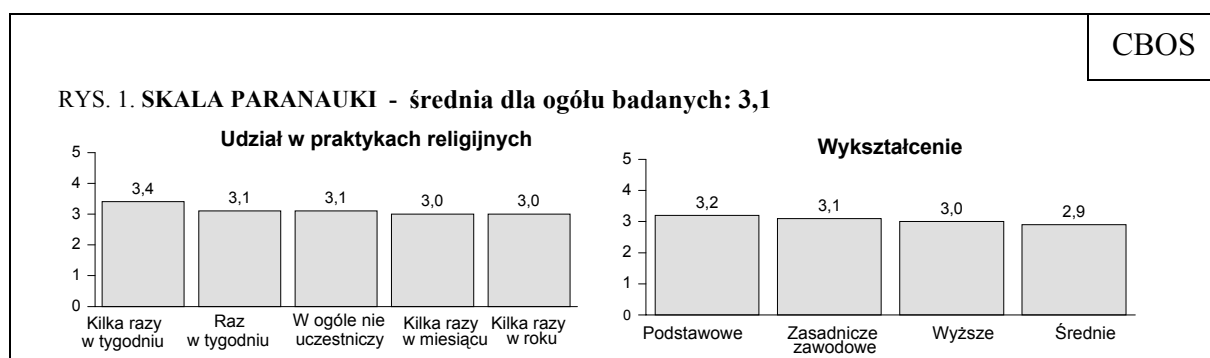
Tabela 2

	Czynnik paranauki	Czynnik uniwersalizmu	Czynnik magii i astrologii
Możliwa jest telepatia, czyli przekazywanie myśli na odległość	75897		
Niektórzy ludzie mają zdolność jasnowidzenia	71054		
Ziemię odwiedzają czasem latające talerze, nieznanne obiekty - UFO	62122		
Gdzieś we wszechświecie istnieje rozumna cywilizacja	60802		
Niektórzy ludzie mają zdolność przewidywania przyszłości	53998		
Możliwy jest kontakt z umarłymi	53612		
Każda religia jest tak samo dobra, jeśli tylko pomaga człowiekowi jak najlepiej przeżyć życie		83487	
Wszystkie religie prowadzą człowieka do tego samego celu		82698	
Bóg czczony w różnych religiach, niezależnie od tego, jak Go nazwiemy - Jahwe, Allah - to, tak naprawdę, ten sam Bóg		68129	
Są daty i dni tygodnia, które przynoszą pecha			87362
Możliwe jest rzucenie na kogoś złego uroku			61435
Duże znaczenie dla rozwoju charakteru człowieka ma to, pod jakim znakiem zodiaku się urodził	26201		49988

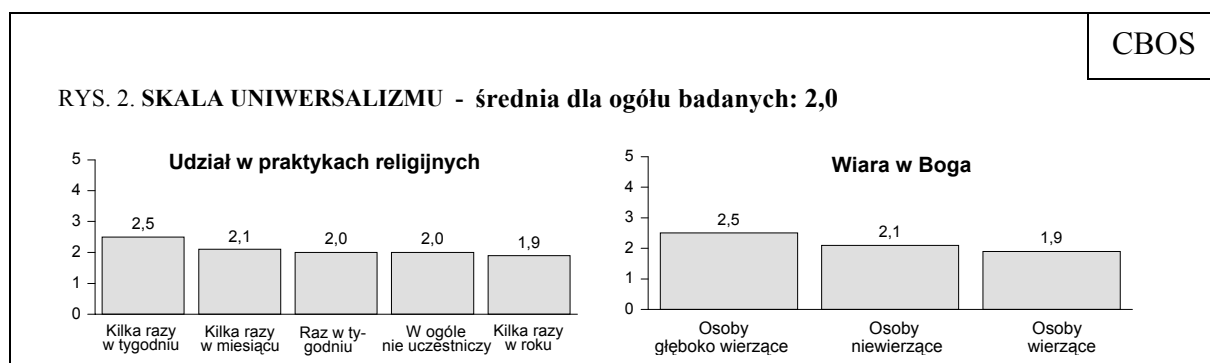
Na podstawie każdego z czynników zbudowane zostały trzy skale: skala paranauki, skala uniwersalizmu oraz skala magii i astrologii. Dwie pierwsze osiągnęły zadowalającą rzetelność statystyczną: wartość współczynnika α Cronbacha wyniosła dla skali paranauki 0,75, dla skali uniwersalizmu - 0,69, trzecia - mniejszą, choć także do przyjęcia - 0,57. Różnicowanie średnich punktów na skalach w poszczególnych grupach społecznych wskazuje na najważniejsze społeczne uwarunkowania akceptacji bądź odrzucenia poglądów

New Age. Im niższa wartość średniej, tym silniejsza akceptacja poglądów tworzących daną skalę i odwrotnie.

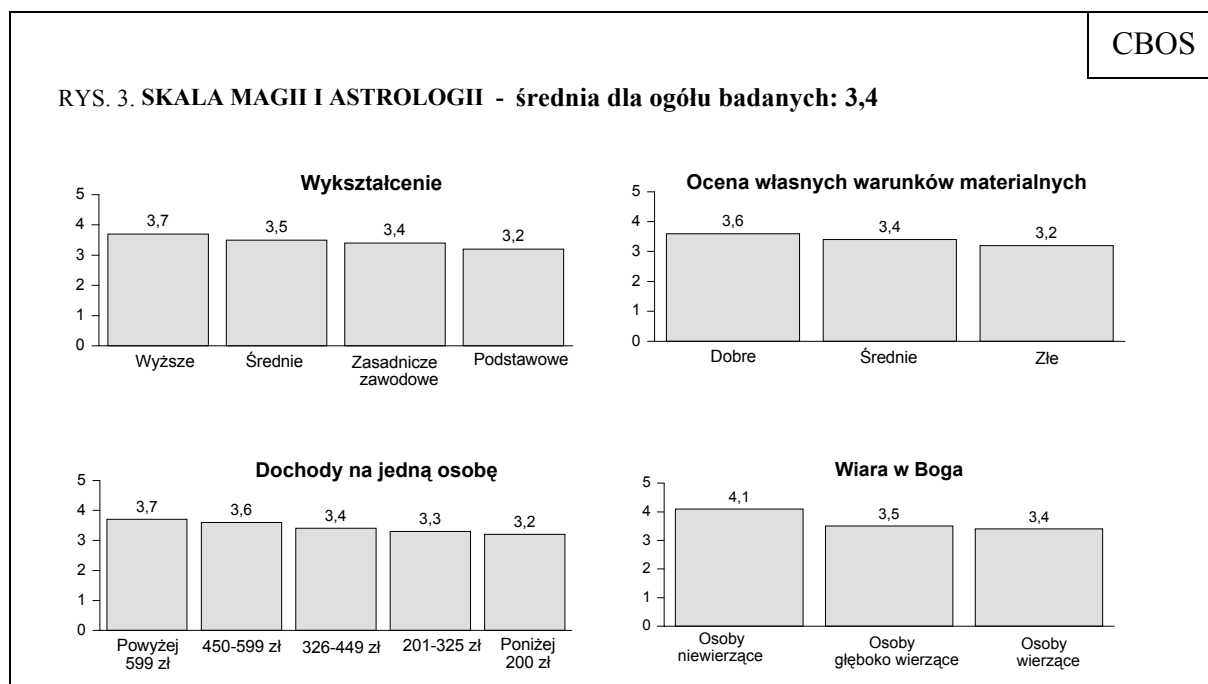
Na stosunek do stwierdzeń z zakresu paranauki wpływa przede wszystkim religijność, mierzona poziomem uczestnictwa w praktykach religijnych. A zatem poglądy te dezaprobuja przede wszystkim osoby najczęściej uczestniczące w praktykach religijnych. Relatywnie mniej przychylnie są one odbierane przez badanych słabiej wykształconych - legitymujących się wykształceniem podstawowym lub zawodowym. Najszerzej natomiast akceptują je osoby lepiej wykształcone oraz mieszkańcy największych miast.

Nasilenie przekonań o uniwersalizmie religijnym wiąże się z poziomem uczestnictwa w praktykach religijnych oraz samoocena głębi wiary. Najrzadziej wyrażają je osoby uczestniczące w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu oraz ankietowani określający się jako osoby głęboko wierzące. Dane te mogą zatem stanowić potwierdzenie hipotezy, że poglądom głoszącym równoprawność wszystkich religii sprzyja niższa identyfikacja z Kościołem. Z przekonaniem o jedności wszystkich religii częściej zgadzają się również mieszkańcy małych miast (do 20 tys. ludności).

Stwierdzenia tworzące skalę magii i astrologii częściej aprobuja osoby określające się jako wierzące i głęboko wierzące niż niewierzące. Ponadto relatywnie częściej akceptują je badani o niższym statusie społeczno-materialnym - respondenci z wykształceniem podstawowym, gorzej uposażeni, osoby określające swoją sytuację materialną jako złą.

Podsumowując można powiedzieć, że społeczne zróżnicowanie opinii w ramach wyróżnionych wymiarów - elementów światopoglądu New Age wskazuje, iż badani lepiej wykształceni, mieszkańcy miast powyżej 500 tys. ludności w większym stopniu skłonni są akceptować stwierdzenia o charakterze paranaukowym, natomiast osoby słabiej wykształcone bardziej podatne są na treści w największym stopniu utożsamiane z niskim nurtem New Age - bliską ludowej tradycji magią oraz astrologią.

DOŚWIADCZANIE ZJAWISK NADNATURALNYCH

Warto skonfrontować przekonania badanych dotyczące niezwykłych, nadnaturalnych zdolności i możliwości człowieka oraz zjawisk psychicznych z ich doświadczeniami w tej sferze.

Najwięcej respondentów (37%) deklaruje, że przynajmniej raz w życiu zdarzyło im się przeczuć fakty, które później naprawdę nastąpiły. Nieco rzadziej doświadczano proroczych snów - dotyczy to więcej niż co czwarte badane. Warto podkreślić, że jeśli ktoś w ogóle doświadcza tego rodzaju stanów, to doznania takie zwykle się powtarzają.

Mniej osób przyznaje, że przeżyło spotkanie z duchem zmarłego człowieka, jednak tego rodzaju przeżycia także nie należą do rzadkości - doznało ich co najmniej raz w życiu 12% respondentów. Najrzadziej doświadczano uczucia znalezienia się poza własnym ciałem (5% wskazań).

Tabela 3 w procentach

Czy kiedykolwiek...	Tak, więcej niż raz	Tak, jeden raz	Nie, nigdy	Trudno powiedzieć
– zdarzyło się Panu(i) przeczuć fakty, które później zdarzyły się naprawdę	26	11	58	5
– miał(a) Pan(i) proroczy sen, który stanowił zapowiedź przyszłych zdarzeń	17	10	70	3
– przeżył(a) Pan(i) kiedyś spotkanie z duchem zmarłego człowieka, doświadczył(a) Pan(i) obecności ducha zmarłego człowieka	4	8	86	2
– przeżył(a) Pan(i) doświadczenie znalezienia się poza swoim ciałem	2	3	94	2

Co ciekawe, występowanie jednego z opisywanych rodzajów doznań wiąże się z przeżywaniem innego rodzaju doświadczeń. A zatem można założyć, że istnieje pewien typ wrażliwości czy też otwartości na tego rodzaju przeżycia, który sprzyja ich doznawaniu. Być może pewną rolę odgrywa także umiejętność ich rozpoznania i nazywania. Świadczyłby o tym fakt, że do doznawania przeczuć najczęściej przyznają się osoby lepiej wykształcone, przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji oraz prywatni przedsiębiorcy. Podobnych różnicowań społecznych nie obserwujemy jednak w przypadku innych analizowanych doznań.

Najsilniejsza korelacja występuje między przeżyciem znalezienia się poza własnym ciałem a doświadczeniem obecności ducha zmarłego człowieka (V Cramera=0,53). Spotkanie z duchem przeżyła ponad połowa tych, którzy doznali odczucia wyjścia z własnego ciała, podczas gdy wśród osób, które nie miały takich doświadczeń, jedynie 11% odczuło obecność ducha zmarłego człowieka.

Silny jest również związek między doznawaniem przeczuc a pojawianiem się proroczych snów (V Cramera=0,38). Ponad połowa tych, którzy mieli kiedykolwiek przeczucia, doświadczała również proroczych snów. Wśród osób, którym obce są przeczucia, jedynie 11% miało prorocze sny.

Ogólnie rzecz biorąc, doznawanie wyżej opisanych stanów wiąże się z silniejszą akceptacją twierdzeń paranaukowych i poglądów magicznych.

Doznawanie przeczuc najsilniej związane jest z akceptacją przekonań o parapsychologicznych właściwościach ludzkiego umysłu: możliwości przewidywania przyszłości (V Cramera=0,21), jasnowidzenia (V Cramera=0,20) i telepatii (V Cramera=0,19).

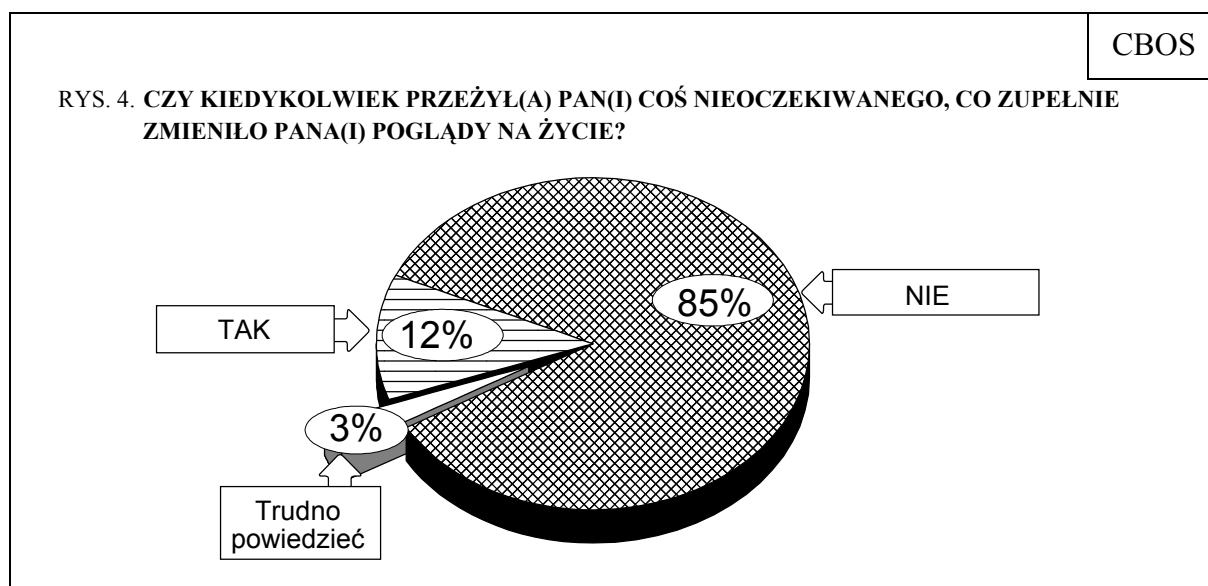
Doświadczenie obecności ducha zmarłego człowieka najsilniej skorelowane jest z przeświadczeniem o możliwości nawiązania kontaktu z umarłymi (V Cramera=0,22).

Występowanie proroczych snów, podobnie jak doznawanie przeczuc, najsilniej wiąże się z aprobatą poglądów o nadnaturalnych zdolnościach ludzkiego umysłu, takich jak: jasnowidzenie (V Cramera=0,17), telepatia (V Cramera=0,17), przewidywanie przyszłości (V Cramera=0,16) oraz wiara w możliwość kontaktu z umarłymi (V Cramera=0,16).

Najsłabsze zależności występują między akceptacją twierdzeń paranaukowych i magicznych a przeżyciem doznania znalezienia się poza własnym ciałem.

DOŚWIADCZENIA TRANSGRESYJNE

Niektóre doświadczenia nie tylko zostawiają trwałe ślady w pamięci, ale także burzą dotychczasowe - nabyte w ciągu całego życia - wyobrażenia, poglądy, systemy uznawanych wartości i zmuszają do ich rekonstrukcji. Tego rodzaju zdarzenia zazwyczaj nas zaskakują. Nawet jeśli czujemy się przygotowani na ich przyjęcie, to zwykle nie jesteśmy w stanie przewidzieć tego, co nas spotka. Przeżyć prowadzących do zasadniczych przewartościowań w obrębie wyznawanego światopoglądu doświadczyło 12% badanych.

Tego rodzaju wydarzenia mają częstokroć intymny charakter. Spośród osób, które przeżyły coś nieoczekiwanego, co zupełnie zmieniło ich poglądy na życie, niemal co piąty respondent (18%) odmówił podzielenia się swoimi przeżyciami z ankieterem.

Do wydarzeń, które prowadzą do zasadniczych przeobrażeń w poglądach na życie, należą przede wszystkim doświadczenia egzystencjalne, dotyczące istoty sensu i celu życia, skłaniające do poszukiwania odpowiedzi na pytanie o rolę i miejsce cierpienia. Są to zdarzenia, które określamy jako nieszczęścia, których zwykle wolelibyśmy uniknąć, o których staramy się nawet nie myśleć: śmierć, choroba, wypadek. Jak wskazują spontaniczne wypowiedzi respondentów, negatywne doznania i przeżycia dotyczą nas głębiej niż doświadczenia pozytywne. Mogą prowadzić zarówno do zgody, akceptacji ułomności ludzkiej kondycji, jak i do buntu przeciw niej. Pozwalają zatem na oswojenie śmierci: *Opiekowałam się starszymi ludźmi, gdy z nimi mieszkałam. Gdy umarli, stwierdziłam, że starość i śmierć jest rzeczą normalną. Ta śmierć zmieniła moje dawne odczucia, nabranie dystansu do przygodności ludzkiej egzystencji: Przeżyłam śmierć kliniczną - miałam wypadek i nagle zobaczyłam samą siebie. Było mi dobrze, spokojnie, ale chciałam wracać. Po tym wypadku, gdy zaczęłam się zastanawiać nad swoim życiem i jego problemami, doszłam do wniosku, że jest to wszystko tak bardzo nieistotne, blahe, akceptację życia - zgodnie z zasadą *carpe diem*: Uznałam, że życie trwa krótko i nie wiemy, kiedy przyjdzie koniec. To mi uświadomiło, że*

trzeba się cieszyć chwilą. Jeśli ból i cierpienie są szczególnie dotkliwe, mogą wywoływać rozgoryczenie i zwątpienie w istnienie dobra: Śmierć żony i syna w wypadku samochodowym spowodowała, że przestałem wierzyć w Boga.

**NAJCZĘSTSZE ODPOWIEDZI OSÓB, KTÓRE PRZEŻYŁY COŚ NIEOCZEKIWANEGO,
CO ZUPEŁNIE ZMIENIŁO ICH POGLĄDY NA ŻYCIE (N=141)**

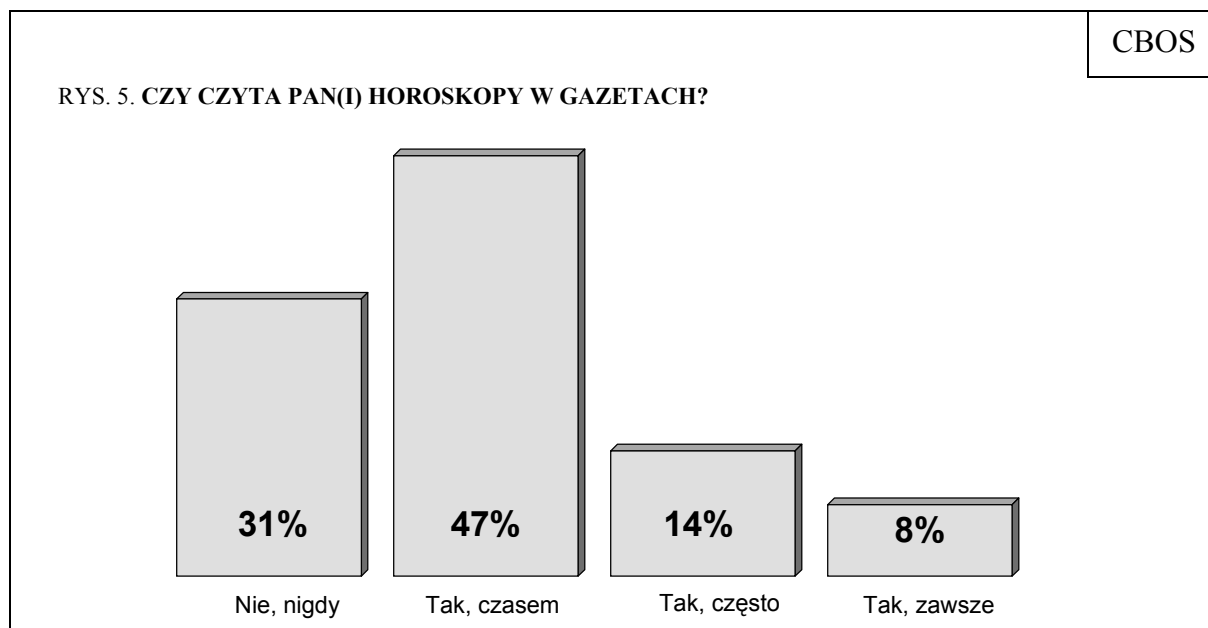
	CBOS
CO TO BYŁO? PROSZĘ O TYM OPOWIEDZIEĆ.	
Śmierć bliskiej osoby	16%
Wypadek, w którym respondent uczestniczył osobiście lub jako świadek, otarcie się o śmierć	11%
Choroba własna lub bliskiej osoby	8%
Przeżycia i doświadczenia religijne	7%
Pozytywne doświadczenia i stosunki międzyludzkie	6%
Rozwód własny lub kogoś bliskiego	5%
Wydarzenia o charakterze cudownym, nadprzyrodzonym	4%
Wydarzenia nie mające charakteru nadprzyrodzonego, ale oceniane przez respondenta jako cuda, wyroki boskie, kara boska	3%
Przeżycie śmierci klinicznej	3%
Odmowa odpowiedzi	18%

Wśród przeżyć, które mogą się stać inspiracją do zasadniczej zmiany poglądów, ważne miejsce zajmują doświadczenia religijne - wymienia je 7% respondentów. W tym kontekście mówiono o zmianie wyznania, poznaniu Prawdy, uczestnictwie w pielgrzymkach, lekturze Pisma Świętego, świadomości istnienia Boga. Jeden z respondentów wspomina o intensywnym i długotrwałym doświadczeniu religijnym, mającym charakter 20-letniego treningu duchowego, pod wpływem którego w jego organizmie zaszły pewne zmiany o charakterze fizjologicznym.

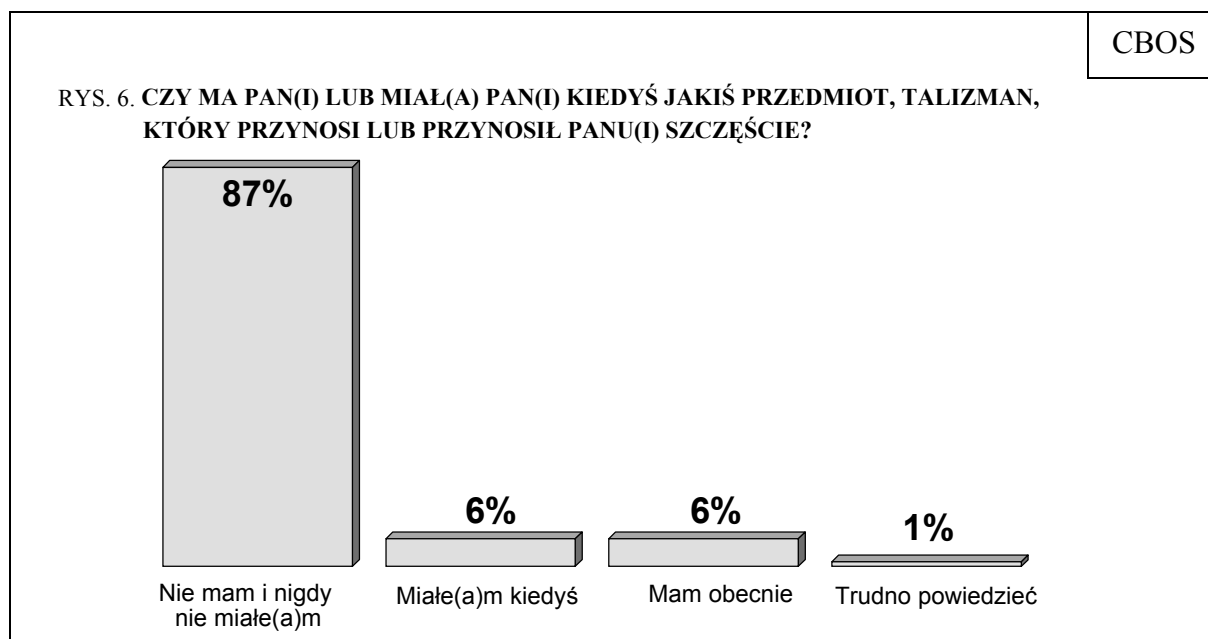
Nieliczne, aczkolwiek godne uwagi były wypowiedzi świadczące o wpływie kontaktu z rzeczywistością nadprzyrodzoną na zmianę poglądów, w tym: widzenia Matki Boskiej, spotkania z duchami bliskich zmarłych oraz cudowne wyzdrowienie śmiertelnie chorego dziecka. Ponadto wymieniano wydarzenia nie mające charakteru nadprzyrodzonego, ale interpretowane jako cuda (*cudowny przyływ pieniędzy*), wyroki boskie, kara boska, np. choroba psychiczna i utrata wzroku postrzegane jako kary za kłótnie o podział majątku po śmierci ojca.

HOROSKOPY, MAGIA, WRÓŻBIARSTWO

Mimo iż tylko 38% badanych deklaruje, że wierzy we wpływ znaku zodiaku na charakter człowieka, to jednak większości z nas zdarza się przynajmniej raz na jakiś czas przeczytać horoskop w gazecie. Zwykle robimy to tylko czasami, najwyraźniej traktując tego rodzaju lekturę przede wszystkim jako rozrywkę, nie zaś jako rzeczywistą prognozę naszego losu. Do gazetowych horoskopów częściej zagląдают osoby zgadzające się z poglądem, że znak zodiaku determinuje charakter człowieka. Często lub zawsze robi to 36% tej grupy badanych. Pozostali czytają je sporadycznie. Społeczno-demograficzne zróżnicowanie wskazuje, że wiąże się to w znacznej mierze z poziomem czytelnictwa gazet i czasopism. Czytanie horoskopów w gazetach to raczej domena płci pięknej. Zawsze lub często czyta je 30% kobiet i 13% mężczyzn (nigdy nie czyni tego 24% kobiet i 39% mężczyzn). Może to wynikać nie tylko z większego zainteresowania płci pięknej zagadnieniami wpływu gwiazd na życie człowieka, ale także wiązać się z popularnością tej formy rozrywki na łamach prasy kobiecej. Horoskopów nie czytają przede wszystkim osoby starsze - powyżej 55 roku życia, mieszkańcy wsi, respondenci z wykształceniem podstawowym oraz ankietowani najczęściej uczestniczący w praktykach religijnych.

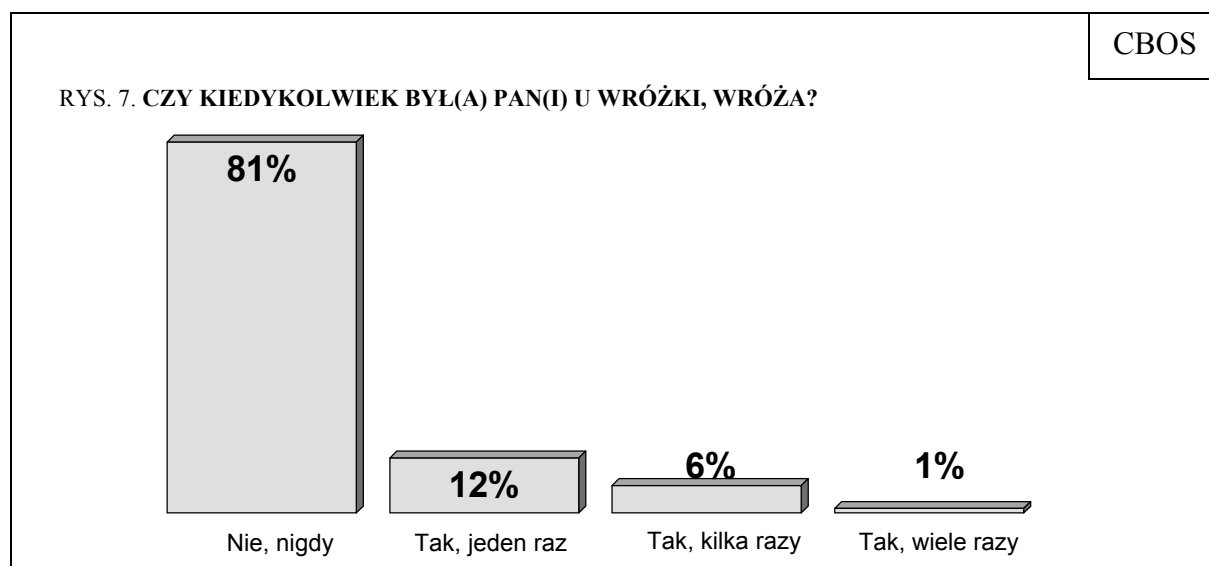

Przejawem myślenia magicznego jest przeświadczenie, że powodzenie w trudnych sytuacjach życiowych bądź ochronę od złego losu może zapewnić talizman, amulet lub jakiś inny przedmiot przynoszący szczęście (np. maskotka). Ogółem 12% respondentów przyznaje, że miało kiedyś lub ma obecnie tego rodzaju przedmioty. Najczęściej z „opiekuńczych mocy” amuletów i talizmanów korzystają lub korzystali ludzie młodzi - do 24 roku życia, mieszkańcy największych miast, pracownicy fizyczno-umysłowi.

Chęć poznania swojej przyszłości, szukanie rady w trudnych sytuacjach życiowych lub po prostu zwykła ciekawość mogą skłonić niektórych ludzi do wizyty u wróżki. Niemal co piąty dorosły Polak był przynajmniej jeden raz w życiu u wróżki lub wróża. Klientami wróżbiarzy częściej są kobiety (24%) niż mężczyźni (13%). Z tego rodzaju usług najczęściej korzystały osoby najstarsze - powyżej 65 roku życia, najrzadziej najmłodszy respondenci. Jest to zrozumiałe, zważywszy na to, że wizyta u wróżki, o ile w ogóle ma miejsce, odbywa się zwykle raz w życiu. Spośród grup społeczno-zawodowych do co najmniej jednej wizyty u wróżki bądź wróża najczęściej przyznają się przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, najrzadziej - robotnicy niewykwalifikowani oraz uczniowie i studenci.

Z usług wróżbiarskich częściej korzystają osoby, które wierzą w nadnaturalne zdolności i możliwości ludzkiego umysłu, uważające, że znak zodiaku określa charakter człowieka, a także te, którym nieobce jest myślenie magiczne.

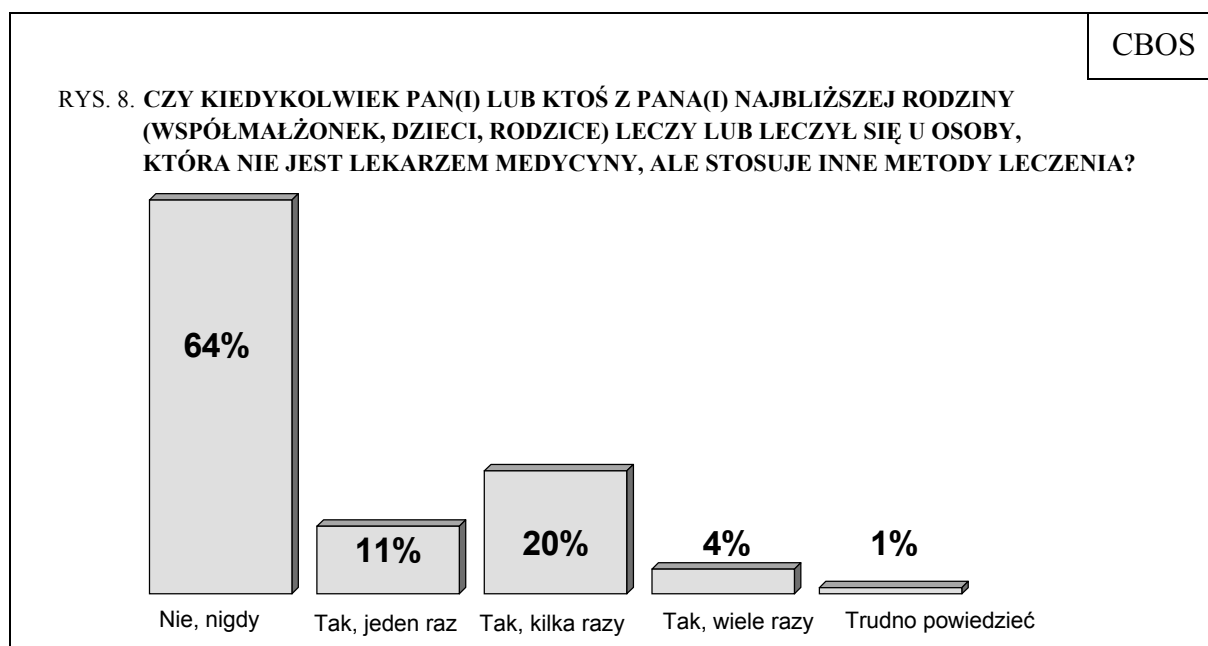

ALTERNATYWNE METODY LECZENIA

W ostatnich latach coraz większą popularnością zarówno w Polsce, jak i na Zachodzie cieszą się niekonwencjonalne metody leczenia, nierzadko zapożyczone z medycyny Wschodu. Niektóre z nich zaczynają zyskiwać uznanie nie tylko wśród pacjentów, ale także wśród lekarzy (np. akupunktura), inne przyjmowane są w środowisku lekarskim co najmniej

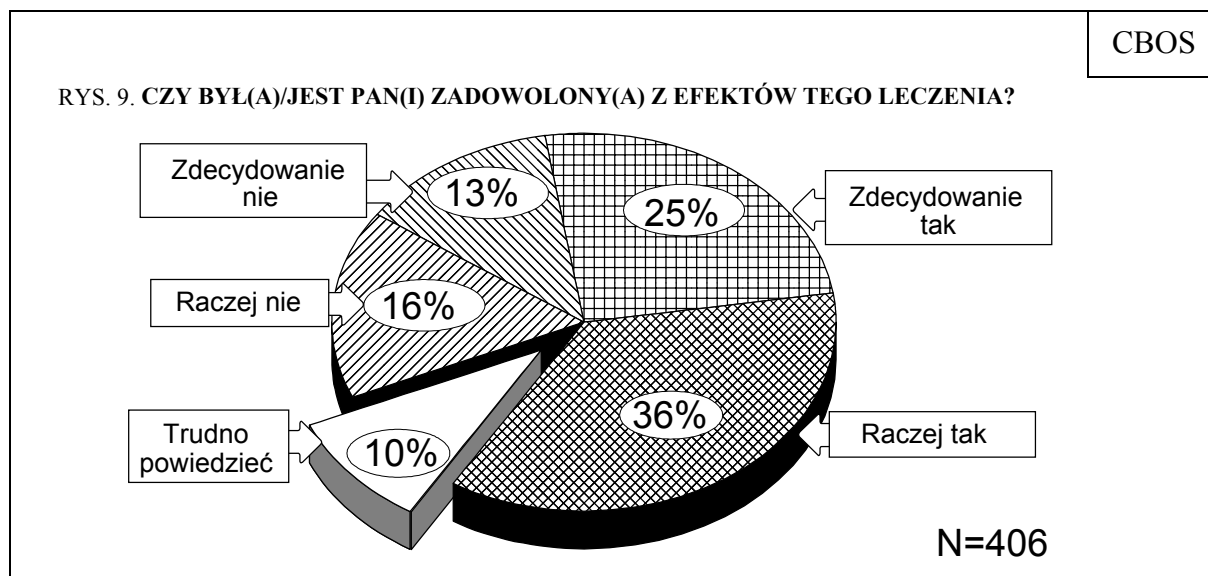
z ostrożnością (np. bioenergoterapia). Alternatywne metody leczenia mogą budzić szczególne zainteresowanie wtedy, kiedy współczesna medycyna jest jeśli nie bezradna, to jedynie w ograniczonym zakresie skuteczna.

Więcej niż co trzeci ankietowany (35%) deklaruje, że on osobiście lub ktoś z jego najbliższej rodziny (współmałżonek, dzieci, rodzice) przynajmniej raz leczył się u osoby, która nie jest lekarzem medycyny i stosuje alternatywne metody terapii. Co piąty czynił to kilkakrotnie.

Cechy położenia społecznego osób najczęściej korzystających z alternatywnych metod leczenia burzą niektóre potoczne wyobrażenia o nich jako naiwnych, łatwo podatnych na sugestie, ofiarach różnego rodzaju pseudouzdrowicieli. Tego rodzaju terapii poddają się bowiem najczęściej osoby o wyższym statusie społeczno-materialnym. Częstość (przynajmniej jednorazowego) korzystania z niekonwencjonalnych metod leczenia zwiększa się wraz ze wzrostem wykształcenia oraz materialnego poziomu życia mierzonego wielkością dochodów *per capita* w rodzinie. Najwięcej osób leczących się w ten sposób jest wśród przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji, prywatnych przedsiębiorców i ich rodzin (ponad połowa z nich), a także pracowników umysłowych niższego szczebla, gospodyń domowych oraz mieszkańców największych miast (blisko połowa), najmniej - wśród robotników niewykwalifikowanych i bezrobotnych (mniej więcej co czwarty).

ODPOWIEDZI BADANYCH, KTÓRZY LECZĄ SIĘ BĄDŹ LECZYLI (LUB KTOŚ Z ICH RODZINY) U OSOBY, KTÓRA NIE JEST LEKARZEM MEDYCZYNY I STOSUJE NIEKONWENCJONALNE METODY LECZENIA

Większość tych, którzy korzystali z niekonwencjonalnych metod leczenia, jest zadowolona z jego efektów (61%). Odsetek niezadowolonych jest o połowę niższy. A zatem alternatywne metody terapii są oceniane jako dość skuteczne. Ich efektywność wydaje się więc dość wysoka, zwłaszcza jeśli założyć, że korzystają z nich przede wszystkim osoby rozczarowane efektami tradycyjnego leczenia i możliwościami współczesnej medycyny.

WIARA W PRZEPOWIEDNIE

Żyjemy u schyłku drugiego tysiąclecia. Może to się wiązać z nasileniem różnego rodzaju obaw, niepokojów i powodować wzrost postaw katastroficznych i fatalistycznych. W związku z tym zbadaliśmy, w jakim stopniu nastroje okresu schyłkowego, poczucie rozpadu i końca cywilizacji są rozpowszechnione w społeczeństwie. Najwięcej osób (niemal połowa!) wierzy, że już niedługo na Ziemię spadną wielkie kataklizmy, takie jak: katastrofy ekologiczne, zmiany klimatyczne, nowe choroby. Nic dziwnego, że właśnie obraz zagłady środowiska naturalnego człowieka oraz zdziesiątkowania jego samego jako gatunku z największą siłą oddziałuje na wyobraźnię społeczną. Ożywiają go własne doświadczenia, obserwacje i alarmujące prognozy naukowców przekazywane za pośrednictwem mediów.

Wszak doniesienia o degradacji środowiska naturalnego w wielu rejonach świata, ostrzeżenia naukowców przewidujące ocieplenie bądź ochłodzenie klimatu, rozwój nowych chorób, takich jak AIDS czy też choroba „szalonych krów”, mogą sprzyjać przeświadczeniu, że się urzeczywistnia prorocstwo o nadejściu wielkich kataklizmów.

Tabela 4

w procentach

Istnieje wiele prorocstw i przepowiedni dotyczących losów świata. Czy wierzy Pan(i), że:	Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
– już niedługo na Ziemię i ludzkość spadną wielkie kataklizmy: nowe choroby, zmiany klimatyczne, katastrofy ekologiczne	11	38	17	18	16
– już niedługo, być może jeszcze w tym stuleciu, wybuchnie wojna światowa	2	13	33	34	18
– już niedługo nastąpią wielkie prześladowania chrześcijan	3	11	28	41	18
– już niedługo, być może jeszcze w tym stuleciu, nastąpi koniec świata	3	9	24	50	14

Wiarę w pozostałe przepowiednie zapowiadające wybuch wojny, prześladowania chrześcijan, koniec świata deklaruje zbliżony, stosunkowo niewielki, odsetek respondentów (12-15%). Najbardziej zdecydowanie odrzucono możliwość rychłego nadejścia końca świata (niezależnie od tego, co się przez to pojęcie rozumie, a więc czy przypisuje mu się sens eschatologiczny czy też nie). Z nieco mniejszą stanowczością deklarowano niewiarę w bliski już wybuch wojny oraz prześladowania chrześcijan.

Ogólnie rzecz biorąc, wierze w przepowiednie sprzyja niższy status społeczno-materialny, natomiast sceptycznie odnoszą się do nich przede wszystkim badani o wyższym statusie społeczno-materialnym oraz osoby niereligijne (niewierzące i nie uczestniczące w praktykach religijnych).

Z opiniami o zbliżającym się końcu świata najczęściej zgadzają się osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, gospodynie domowe, respondenci o niższych dochodach.

Przekonanie, że już niedługo ludzkość doświadczy wielkich kataklizmów, najczęściej wyrażają badani z wykształceniem zawodowym, robotnicy wykwalifikowani i niewykwalifikowani, gospodynie domowe, osoby oceniające swoje warunki materialne jako złe, głęboko wierzące oraz respondenci najczęściej uczestniczący w praktykach religijnych.

Z przeświadczeniem o bliskim wybuchu wojny światowej najczęściej zgadzają się respondenci z wykształceniem zawodowym, robotnicy niewykwalifikowani, badani najgorzej oceniający swoją sytuację materialną oraz osoby głęboko wierzące.

W nadejście prześladowań chrześcijan najczęściej wierzą respondenci z wykształceniem podstawowym, rolnicy, badani o niższym statusie materialnym, osoby głęboko wierzące oraz ankietowani najczęściej uczestniczący w praktykach religijnych.

Wątpliwości co do prawdziwości badanych przepowiedni wyrażają przede wszystkim mieszkańcy największych miast, kadra kierownicza i inteligencja, uczniowie i studenci, respondenci osiągający najwyższe dochody, osoby niewierzące i nie uczestniczące w praktykach religijnych.

Społeczne zróżnicowanie wiary w przepowiednie nasuwa kilka wniosków na temat jej psychospołecznych uwarunkowań. Być może stanowi ona formę „ucieczki od rzeczywistości”, postrzeganej jako trudna, nie do końca zrozumiała, obca. Trudności adaptacyjne do zmieniającej się rzeczywistości mogą się zaś wiązać się z mniejszym poczuciem kontroli nad własnym losem.

Idee z kręgu New Age są dość przychylnie odbierane w społeczeństwie. Można zatem założyć, że potencjalne „audytorium” dla treści utożsamianych z tym ruchem jest dość znaczne. Idee te są bardziej popularne wśród osób lepiej wykształconych - częściej akceptujących poglądy paranaukowe, częściej korzystających z metod medycyny niekonwencjonalnej. Natomiast osoby gorzej wykształcone bardziej podatne są na treści magiczne, częściej także wierzą w przepowiednie zapowiadające upadek cywilizacji i kres ludzkości.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. piłskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Skala paranauki

	Średnia	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem	3.1	.8416	1168
Płeć			
Mężczyźni	3.1	.8674	553
Kobiety	3.0	.8179	615
Wiek			
do 24 lat	2.9	.8042	162
25-34	2.9	.7708	207
35-44	3.1	.8798	269
45-54	3.1	.9056	186
55-64	3.2	.8064	162
65 lat i więcej	3.2	.8074	182
Miejsce zamieszkania			
Wieś	3.1	.7385	434
Miasto do 20 tys.	3.1	.8849	141
od 21 do 100 tys.	3.2	.8194	241
101-500 tys.	3.0	.9361	225
501 tys.i więcej mieszk.	2.8	.8999	127
Region			
Północny	3.1	.9075	145
Zachodni	3.0	.7397	128
Środkowozachodni	3.1	.8599	170
Środkowy	2.9	.8663	203
Wschodni	3.1	.7161	140
Południowo-wschodni	3.3	.8254	182
Południowo-zachodni	3.1	.8783	201
Wykształcenie			
Podstawowe	3.2	.7658	366
Zasadnicze zawodowe	3.1	.8644	325
Średnie	2.9	.8735	390
Wyższe	3.0	.7935	87
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	3.0	.7147	55
Prac.umysł.niż.szczebla	3.0	.8013	124
Pracownicy fiz.- umysł.	3.0	.8695	81
Robotnicy wykwalifikowani	2.9	.8718	137
Robotnicy niewykwalifik.	3.3	.8311	63
Rolnicy	3.1	.7748	67
Prywatni przedsiębiorcy	3.0	.9580	63
Bierni zawodowo			
Renciści	3.2	.7785	131
Emeryci	3.2	.8519	218
Uczniowie i studenci	3.0	.8065	60
Bezrobotni	3.1	.8820	99
Gospodynie domowe i inni	3.0	.8400	71
Pracujący poza rolnictwem			
Sfera budżetowa	3.0	.8303	118
Sektor państwowy	3.0	.7798	137
Sektor prywatny	3.0	.9138	282
Spółdzielczość	3.0	.7970	17
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 200 zł	3.1	.7611	192
201 - 325	3.1	.7413	206
326 - 449	3.1	.8295	198
450 - 599	3.1	.8996	175
Powyżej 599 zł	2.9	.8784	217
Ocena własnych war. mater.			
Złe	3.0	.8409	327
Średnie	3.1	.8368	580
Dobre	3.1	.8558	261
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	3.4	.7910	70
Raz w tygodniu	3.1	.8012	563
Kilka razy w miesiącu	3.0	.8285	173
Kilka razy w roku	3.0	.8919	260
W ogóle nie uczestniczy	3.1	.9208	102
Poglądy polityczne			
Lewica	3.0	.8760	206
Centrum	3.1	.8404	280
Prawica	3.0	.8688	368
Trudno powiedzieć	3.1	.7798	313

Tabela 2. Skala uniwersalizmu

	Średnia	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem	2.0	.9182	1168
Płeć			
Mężczyźni	2.0	.9292	553
Kobiety	2.0	.9072	615
Wiek			
do 24 lat	2.2	.8840	162
25-34	2.0	.9619	207
35-44	1.9	.9327	269
45-54	1.9	.8136	186
55-64	2.0	.9175	162
65 lat i więcej	2.0	.9587	182
Miejsce zamieszkania			
Wieś	2.1	.8686	434
Miasto do 20 tys.	1.7	.7964	141
od 21 do 100 tys.	2.1	.9312	241
101-500 tys.	1.9	.9291	225
501 tys.i więcej mieszk.	2.1	1.0867	127
Region			
Północny	1.9	.9806	145
Zachodni	2.0	1.0011	128
Środkowozachodni	1.9	.7996	170
Środkowy	2.1	1.0109	203
Wschodni	2.0	.7641	140
Południowo-wschodni	2.2	.9590	182
Południowo-zachodni	1.9	.8474	201
Wykształcenie			
Podstawowe	2.0	.9164	366
Zasadnicze zawodowe	2.0	.8998	325
Średnie	1.9	.9287	390
Wyższe	1.9	.9345	87
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	1.9	.9810	55
Prac.umysł.niż.szczebla	1.8	.8794	124
Pracownicy fiz.- umysł.	2.0	.9889	81
Robotnicy wykwalifikowani	1.9	.8645	137
Robotnicy niewykwalifik.	2.1	.9447	63
Rolnicy	2.0	.7908	67
Prywatni przedsiębiorcy	2.1	.9176	63
Bierni zawodowo			
Renciści	2.1	.8011	131
Emeryci	2.0	.9934	218
Uczniowie i studenci	2.2	.9147	60
Bezrobotni	2.2	.9001	99
Gospodynie domowe i inni	2.0	.9601	71
Pracujący poza rolnictwem			
Sfera budżetowa	1.9	1.0584	118
Sektor państwowy	1.8	.7295	137
Sektor prywatny	2.0	.9620	282
Spółdzielczość	1.7	.6364	17
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 200 zł	2.0	.8296	192
201 - 325	2.0	.8990	206
326 - 449	1.9	.9629	198
450 - 599	1.9	.9152	175
Powyżej 599 zł	1.9	.8803	217
Ocena własnych war. mater.			
Złe	2.0	.9379	327
Średnie	2.0	.8979	580
Dobre	2.0	.9383	261
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	2.5	1.3022	70
Raz w tygodniu	2.0	.8750	563
Kilka razy w miesiącu	2.1	.8779	173
Kilka razy w roku	1.9	.8723	260
W ogóle nie uczestniczy	2.0	.9046	102
Poglądy polityczne			
Lewica	1.9	.8702	206
Centrum	1.8	.8339	280
Prawica	2.0	.9093	368
Trudno powiedzieć	2.2	.9959	313

Tabela 3. Skala magii i astrologii

	Średnia	Odchylenie standardowe	Liczba osób
Ogółem	3.4	1.0184	1168
Płeć			
Mężczyźni	3.6	1.0090	553
Kobiety	3.3	1.0126	615
Wiek			
do 24 lat	3.5	1.0368	162
25-34	3.4	.9989	207
35-44	3.4	1.0589	269
45-54	3.5	.9802	186
55-64	3.3	1.0084	162
65 lat i więcej	3.5	1.0133	182
Miejsce zamieszkania			
Wieś	3.3	.9677	434
Miasto do 20 tys.	3.5	1.1389	141
od 21 do 100 tys.	3.5	.9466	241
101-500 tys.	3.4	1.0547	225
501 tys.i więcej mieszk.	3.6	1.0816	127
Region			
Północny	3.4	1.0814	145
Zachodni	3.5	.9213	128
Środkowozachodni	3.3	1.0307	170
Środkowy	3.5	1.0528	203
Wschodni	3.4	.9553	140
Południowo-wschodni	3.4	.9433	182
Południowo-zachodni	3.4	1.0910	201
Wykształcenie			
Podstawowe	3.2	.9977	366
Zasadnicze zawodowe	3.4	.9574	325
Średnie	3.5	1.0770	390
Wyższe	3.7	.9173	87
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	3.7	1.0211	55
Prac.umysł.niż.szczebla	3.7	1.0379	124
Pracownicy fiz.- umysł.	3.3	1.1019	81
Robotnicy wykwalifikowani	3.2	1.0129	137
Robotnicy niewykwalifik.	3.3	1.0084	63
Rolnicy	3.3	.9984	67
Prywatni przedsiębiorcy	3.4	.9949	63
Bierni zawodowo			
Renciści	3.3	.9802	131
Emeryci	3.5	1.0296	218
Uczniowie i studenci	3.8	.9327	60
Bezrobotni	3.3	.9550	99
Gospodynie domowe i inni	3.2	.9425	71
Pracujący poza rolnictwem			
Sfera budżetowa	3.5	.9960	118
Sektor państwowy	3.5	1.0405	137
Sektor prywatny	3.5	1.0195	282
Spółdzielczość	3.0	1.2288	17
Dochody na jedną osobę			
Poniżej 200 zł	3.2	.9917	192
201 - 325	3.3	1.0065	206
326 - 449	3.4	1.0120	198
450 - 599	3.6	.9849	175
Powyżej 599 zł	3.7	1.0005	217
Ocena własnych war. mater.			
Złe	3.2	1.0347	327
Średnie	3.4	.9842	580
Dobre	3.6	1.0399	261
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	3.7	.9546	70
Raz w tygodniu	3.4	1.0161	563
Kilka razy w miesiącu	3.5	.9696	173
Kilka razy w roku	3.3	1.0336	260
W ogóle nie uczestniczy	3.6	1.0717	102
Poglądy polityczne			
Lewica	3.4	.9892	206
Centrum	3.5	1.0122	280
Prawica	3.4	1.0306	368
Trudno powiedzieć	3.4	1.0279	313

Tabela 4. Czy czyta Pan(i) horoskopy w gazetach?

(%)

	Nie, nigdy	Tak, czasem	Tak, często	Tak, zawsze	Liczba osób
Ogółem	31	47	14	8	1168
Płeć					
Meżczyźni	39	47	8	5	553
Kobiety	24	46	20	10	615
Wiek					
do 24 lat	19	50	16	15	162
25-34	26	52	16	7	207
35-44	22	57	14	7	269
45-54	25	52	17	5	186
55-64	43	33	16	9	162
65 lat i więcej	57	28	9	4	182
Miejsce zamieszkania					
Wieś	41	41	15	4	434
Miasto do 20 tys.	26	51	10	12	141
od 21 do 100 tys.	25	55	12	8	241
101-500 tys.	26	48	17	9	225
501 tys. i więcej mieszk.	25	44	18	13	127
Region					
Północny	29	52	12	7	145
Zachodni	26	52	14	8	128
Środkowozachodni	27	55	13	5	170
Środkowy	34	39	19	8	203
Wschodni	34	43	14	9	140
Południowo-wschodni	42	38	14	5	182
Południowo-zachodni	24	50	14	12	201
Wykształcenie					
Podstawowe	49	30	13	7	366
Zasadnicze zawodowe	22	56	13	8	325
Średnie	21	52	17	9	390
Wyższe	34	55	8	3	87
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	32	51	13	5	55
Prac. umysł. niż. szczebla	18	59	15	9	124
Pracownicy fiz. - umysł.	24	50	8	18	81
Robotnicy wykwalifikowani	19	58	16	7	137
Robotnicy niewykwalifik.	15	64	14	6	63
Rolnicy	38	45	14	3	67
Prywatni przedsiębiorcy	22	52	19	7	63
Bierni zawodowo					
Renciści	50	35	10	4	131
Emeryci	50	31	12	7	218
Uczniowie i studenci	43	36	11	10	60
Bezrobotni	22	54	16	8	99
Gospodynie domowe i inni	9	48	31	11	71
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	21	54	20	5	118
Sektor państwowy	22	61	9	8	137
Sektor prywatny	24	53	15	9	282
Spółdzielczość	0	65	15	15	17
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	27	49	15	8	192
201 - 325	32	40	17	10	206
326 - 449	33	48	15	3	198
450 - 599	28	48	12	13	175
Powyżej 599 zł	28	53	13	6	217
Ocena własnych war. mater.					
Złe	34	38	17	11	327
Średnie	33	48	12	7	580
Dobre	24	54	17	5	261
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	48	45	1	5	70
Raz w tygodniu	31	46	15	9	563
Kilka razy w miesiącu	37	48	11	4	173
Kilka razy w roku	22	51	19	9	260
W ogóle nie uczestniczy	37	38	15	9	102
Poglądy polityczne					
Lewica	25	52	12	12	206
Centrum	28	49	15	7	280
Prawica	29	52	12	7	368
Trudno powiedzieć	40	34	18	7	313

Tabela 5. Czy kiedykolwiek był(a) Pan(i) u wróżki, wróża?

(%)

	Nie, nigdy	Tak, jeden raz	Tak, kilka razy	Tak, wiele razy	Liczba osób
Ogółem	81	12	6	1	1167
Płeć					
Mężczyźni	88	9	3	1	553
Kobiety	76	15	8	1	614
Wiek					
do 24 lat	90	6	2	1	162
25-34	85	10	5	1	207
35-44	83	11	4	1	269
45-54	77	16	5	2	186
55-64	81	11	9	0	162
65 lat i więcej	72	19	8	1	181
Miejsce zamieszkania					
Wieś	85	9	4	1	433
Miasto do 20 tys.	78	14	6	2	141
od 21 do 100 tys.	84	11	4	0	241
101-500 tys.	76	15	8	1	225
501 tys.i więcej mieszk.	77	16	7	1	127
Region					
Północny	84	13	3	0	145
Zachodni	79	16	3	1	128
Środkowozachodni	88	8	3	1	170
Środkowy	74	17	8	0	203
Wschodni	79	12	9	1	140
Południowo-wschodni	87	9	8	2	181
Południowo-zachodni	81	10	8	1	201
Wykształcenie					
Podstawowe	81	13	6	1	364
Zasadnicze zawodowe	85	11	4	0	325
Średnie	78	12	8	2	390
Wyższe	86	12	2	0	87
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	73	22	4	2	55
Prac.umysł.niż.szczebla	79	14	7	1	124
Pracownicy fiz.- umysł.	81	13	7	0	81
Robotnicy wykwalifikowani	88	10	2	0	137
Robotnicy niewykwalifik.	91	6	3	0	63
Rolnicy	87	8	4	0	67
Prywatni przedsiębiorcy	83	11	2	5	63
Bierni zawodowo					
Renciści	81	10	8	1	131
Emeryci	74	16	9	1	217
Uczniowie i studenci	92	8	0	0	60
Bezrobotni	84	9	5	2	99
Gospodynie domowe i inni	77	15	6	2	71
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	80	13	6	1	118
Sektor państwowy	87	8	5	0	137
Sektor prywatny	82	12	4	1	282
Spółdzielczość	79	21	0	0	17
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	85	12	3	0	192
201 - 325	82	11	5	2	205
326 - 449	78	14	8	1	197
450 - 599	86	10	4	0	175
Powyżej 599 zł	80	14	6	0	217
Ocena własnych war. mater.					
Złe	83	10	6	2	327
Średnie	82	13	4	1	579
Dobre	78	14	8	1	261
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	85	9	6	0	69
Raz w tygodniu	81	12	6	1	563
Kilka razy w miesiącu	86	9	3	2	173
Kilka razy w roku	79	15	5	1	260
W ogóle nie uczestniczy	79	15	4	2	102
Poglądy polityczne					
Lewica	79	14	4	2	206
Centrum	86	9	4	1	279
Prawica	82	11	6	1	368
Trudno powiedzieć	78	14	7	1	312

Tabela 6. Czy kiedykolwiek Pan(i) lub ktoś z Pana(i) najbliższej rodziny (współmałżonek, dzieci, rodzice) leczy lub leczył się u osoby, która nie jest lekarzem medycyny, ale stosuje inne metody leczenia?

(%)

	Nie, nigdy	Tak, jeden raz	Tak, kilka razy	Tak, wiele razy	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	64	11	20	4	2	1168
Płeć						
Mężczyźni	61	10	23	4	2	553
Kobiety	66	12	17	3	2	615
Wiek						
do 24 lat	65	13	16	2	5	162
25-34	59	12	24	4	1	207
35-44	60	13	23	3	1	269
45-54	64	8	22	4	1	186
55-64	63	9	21	6	0	162
65 lat i więcej	73	8	13	3	2	182
Miejsce zamieszkania						
Wieś	68	11	19	2	1	434
Miasto do 20 tys.	65	9	22	4	0	141
od 21 do 100 tys.	60	15	19	4	2	241
101-500 tys.	63	7	21	5	4	225
501 tys. i więcej mieszk.	53	12	24	8	2	127
Region						
Północny	64	13	17	3	3	145
Zachodni	72	9	14	3	2	128
Środkowo-zachodni	66	8	24	3	0	170
Środkowy	60	11	23	3	2	203
Wschodni	64	16	26	3	0	140
Południowo-wschodni	65	11	19	3	2	182
Południowo-zachodni	65	10	17	5	3	201
Wykształcenie						
Podstawowe	73	7	15	3	2	366
Zasadnicze zawodowe	70	10	18	2	1	325
Średnie	54	13	26	5	2	390
Wyższe	47	18	26	8	1	87
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	45	24	21	9	2	55
Prac. umysł. niż. szczebla	55	11	29	4	1	124
Pracownicy fiz.- umysł.	63	12	20	3	1	81
Robotnicy wykwalifikowani	65	13	19	2	2	137
Robotnicy niewykwalifik.	76	9	15	0	0	63
Rolnicy	64	7	23	4	2	67
Prywatni przedsiębiorcy	47	14	28	8	3	63
Bierni zawodowo						
Renciści	66	7	24	3	0	131
Emeryci	71	9	14	3	3	218
Uczniowie i studenci	60	11	15	7	7	60
Bezrobotni	74	11	13	2	0	99
Gospodynie domowe i inni	56	11	27	5	0	71
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	58	14	22	5	1	118
Sektor państwowy	62	13	22	1	1	137
Sektor prywatny	58	12	22	5	3	282
Spółdzielczość	50	32	18	0	0	17
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	74	9	15	1	0	192
201 - 325	67	10	20	3	1	206
326 - 449	66	10	20	2	2	198
450 - 599	62	8	23	4	3	175
Powyżej 599 zł	56	14	22	6	2	217
Ocena własnych war. mater.						
Źle	66	10	22	2	1	327
Średnie	65	10	19	3	2	580
Dobre	57	14	20	7	2	261
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	68	6	20	5	1	70
Raz w tygodniu	61	14	20	4	2	563
Kilka razy w miesiącu	67	10	18	3	2	173
Kilka razy w roku	63	10	21	3	3	260
W ogóle nie uczestniczy	70	4	22	4	0	102
Poglądy polityczne						
Lewica	56	14	24	5	1	206
Centrum	64	10	23	1	2	280
Prawica	59	13	22	5	1	368
Trudno powiedzieć	73	8	13	3	2	313

Tabela 7. Istnieje wiele proroctw i przepowiedni dotyczących losów świata. Czy wierzy Pan(i), że:
już niedługo, być może jeszcze w tym stuleciu, nastąpi koniec świata?

(%)

	Zdecydowa- nie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowa- nie nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	3	9	24	50	14	1168
Płeć						
Mężczyźni	2	8	23	58	10	552
Kobiety	4	11	24	43	17	615
Wiek						
do 24 lat	1	11	28	51	9	162
25-34	2	11	29	45	12	207
35-44	6	8	25	48	13	268
45-54	4	9	21	59	6	186
55-64	1	7	21	49	21	162
65 lat i więcej	1	10	18	50	20	182
Miejsce zamieszkania						
Wieś	5	10	24	43	17	434
Miasto do 20 tys.	1	10	24	49	16	141
od 21 do 100 tys.	1	10	27	49	12	241
101-500 tys.	2	9	19	62	9	225
501 tys. i więcej mieszk.	4	6	24	56	10	127
Region						
Północny	3	8	23	57	10	144
Zachodni	4	9	23	55	8	128
Środkowozachodni	5	9	24	48	18	170
Środkowy	5	11	20	51	14	203
Wschodni	4	11	31	37	17	140
Południowo-wschodni	3	7	26	48	16	182
Południowo-zachodni	2	11	22	55	11	201
Wykształcenie						
Podstawowe	4	9	23	44	20	366
Zasadnicze zawodowe	3	15	27	45	11	324
Średnie	2	7	23	56	12	390
Wyższe	3	3	17	71	6	87
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	2	4	22	65	7	55
Prac. umysł. niż. szczebla	3	10	22	51	14	124
Pracownicy fiz. - umysł.	2	8	33	46	10	81
Robotnicy wykwalifikowani	3	10	25	56	7	136
Robotnicy niewykwalifik.	4	8	35	43	10	63
Rolnicy	4	6	26	46	18	67
Prywatni przedsiębiorcy	3	9	16	59	13	63
Bierni zawodowo						
Renciści	4	10	24	47	16	131
Emeryci	1	10	19	49	21	218
Uczniowie i studenci	0	5	26	61	8	60
Bezrobotni	5	13	26	45	11	99
Gospodynie domowe i inni	9	15	19	42	15	71
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	1	5	21	60	13	118
Sektor państwowy	5	6	23	57	9	137
Sektor prywatny	2	11	24	54	10	282
Spółdzielczość	5	6	40	38	11	17
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	5	14	26	41	15	192
201 - 325	4	12	23	46	14	206
326 - 449	4	9	23	47	16	198
450 - 599	1	7	26	59	8	175
Powyżej 599 zł	2	7	18	63	10	217
Ocena własnych war. mater.						
Złe	5	12	25	46	12	327
Średnie	3	7	25	50	15	580
Dobre	1	10	19	57	12	261
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	2	11	19	48	19	70
Raz w tygodniu	3	11	24	47	16	563
Kilka razy w miesiącu	3	8	27	51	12	173
Kilka razy w roku	3	9	25	51	12	260
W ogóle nie uczestniczy	4	5	19	65	6	102
Poglądy polityczne						
Lewica	4	7	28	56	5	205
Centrum	2	12	20	55	11	280
Prawica	2	7	23	58	10	368
Trudno powiedzieć	4	12	25	33	26	313

Tabela 8. Istnieje wiele prorocत्व i przepowiedni dotyczących losów świata. Czy wierzy Pan(i), że: **już niedługo, być może jeszcze w tym stuleciu, wybuchnie wojna światowa?**

(%)

	Zdecydowa- nie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowa- nie nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	2	13	33	34	18	1168
Płeć						
Mężczyźni	2	13	36	34	14	552
Kobiety	2	13	30	33	22	615
Wiek						
do 24 lat	0	12	39	33	16	162
25-34	3	10	41	30	16	207
35-44	3	11	31	37	18	268
45-54	4	17	27	38	14	186
55-64	1	14	34	28	23	162
65 lat i więcej	1	18	25	33	23	182
Miejsce zamieszkania						
Wieś	4	15	33	27	22	434
Miasto do 20 tys.	1	16	35	32	16	141
od 21 do 100 tys.	0	11	36	35	17	241
101-500 tys.	1	11	28	44	17	225
501 tys. i więcej mieszk.	2	15	33	34	16	127
Region						
Północny	1	14	33	35	17	144
Zachodni	1	7	35	43	14	128
Środkowozachodni	4	18	26	34	20	170
Środkowy	4	13	32	32	19	203
Wschodni	1	19	37	23	20	140
Południowo-wschodni	2	13	31	31	21	182
Południowo-zachodni	2	10	36	36	16	201
Wykształcenie						
Podstawowe	3	15	31	25	27	366
Zasadnicze zawodowe	3	17	36	31	14	324
Średnie	0	11	33	40	16	390
Wyższe	1	8	29	51	11	87
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	0	10	33	40	17	55
Prac. umysł. niż. szczebla	2	9	29	42	19	124
Pracownicy fiz. - umysł.	2	6	39	36	18	81
Robotnicy wykwalifikowani	3	14	41	34	8	136
Robotnicy niewykwalifik.	7	16	26	29	21	63
Rolnicy	2	14	26	27	31	67
Prywatni przedsiębiorcy	0	17	41	30	12	63
Bierni zawodowo						
Renciści	3	18	31	28	20	131
Emeryci	1	16	30	31	23	218
Uczniowie i studenci	0	8	42	35	14	60
Bezrobotni	3	12	29	38	17	99
Gospodynie domowe i inni	0	16	31	35	18	71
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	1	11	34	40	13	118
Sektor państwowy	4	8	36	34	18	137
Sektor prywatny	0	13	36	36	14	282
Spółdzielczość	5	20	29	31	15	17
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	3	16	31	29	20	192
201 - 325	2	18	31	31	19	206
326 - 449	5	15	30	32	18	198
450 - 599	0	12	38	37	12	175
Powyżej 599 zł	1	8	33	42	16	217
Ocena własnych war. mater.						
Złe	3	21	29	30	16	327
Średnie	2	10	33	35	20	580
Dobre	0	12	36	34	18	261
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	0	18	25	27	30	70
Raz w tygodniu	2	13	34	32	19	563
Kilka razy w miesiącu	1	16	37	31	16	173
Kilka razy w roku	2	14	32	34	18	260
W ogóle nie uczestniczy	3	7	28	52	11	102
Poglądy polityczne						
Lewica	3	11	36	38	12	205
Centrum	1	10	36	38	15	280
Prawica	2	15	36	34	13	368
Trudno powiedzieć	2	17	24	26	32	313

Tabela 9. Istnieje wiele proroctw i przepowiedni dotyczących losów świata. Czy wierzy Pan(i), że: **już niedługo na ziemię i ludzkość spadną wielkie kataklizmy: nowe choroby, zmiany klimatyczne, katastrofy ekologiczne?**

(%)

	Zdecydowa- nie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowa- nie nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	11	38	17	18	16	1168
Płeć						
Mężczyźni	9	39	18	21	14	552
Kobiety	13	38	15	16	19	615
Wiek						
do 24 lat	6	36	22	21	15	162
25-34	11	43	23	13	11	207
35-44	13	37	16	17	17	268
45-54	11	38	10	27	13	186
55-64	11	42	13	11	23	162
65 lat i więcej	10	33	16	19	22	182
Miejsce zamieszkania						
Wieś	12	35	17	16	20	434
Miasto do 20 tys.	12	48	11	13	15	141
od 21 do 100 tys.	4	40	20	18	17	241
101-500 tys.	11	38	14	25	12	225
501 tys.i więcej mieszk.	15	35	21	16	13	127
Region						
Północny	11	39	22	17	12	144
Zachodni	10	38	18	22	11	128
Środkowozachodni	8	36	18	16	22	170
Środkowy	14	40	10	20	16	203
Wschodni	10	46	13	14	17	140
Południowo-wschodni	6	38	17	21	19	182
Południowo-zachodni	15	33	19	16	17	201
Wykształcenie						
Podstawowe	11	34	14	16	26	366
Zasadnicze zawodowe	11	44	18	14	13	324
Średnie	11	38	17	20	14	390
Wyższe	6	35	22	33	4	87
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier.,inteligencja	6	40	22	26	6	55
Prac.umysł.niż.szczębla	12	35	20	18	15	124
Pracownicy fiz.- umysł.	10	38	21	13	17	81
Robotnicy wykwalifikowani	11	48	16	16	9	136
Robotnicy niewykwalifik.	16	45	13	17	10	63
Rolnicy	8	39	14	13	26	67
Prywatni przedsiębiorcy	11	29	21	26	13	63
Bierni zawodowo						
Renciści	13	37	13	17	20	131
Emeryci	9	36	17	16	22	218
Uczniowie i studenci	4	37	20	25	15	60
Bezrobotni	11	36	12	22	19	99
Gospodynie domowe i inni	16	39	14	18	13	71
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	10	42	21	16	11	118
Sektor państwowy	10	45	18	12	15	137
Sektor prywatny	9	36	20	23	12	282
Spółdzielczość	20	44	21	10	5	17
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	14	30	21	13	22	192
201 - 325	9	46	13	15	17	206
326 - 449	11	39	15	18	18	198
450 - 599	9	40	18	18	15	175
Powyżej 599 zł	11	35	22	21	10	217
Ocena własnych war. mater.						
Złe	16	39	14	18	13	327
Średnie	9	38	15	19	20	580
Dobre	8	39	23	17	13	261
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	13	42	9	12	25	70
Raz w tygodniu	11	38	17	16	18	563
Kilka razy w miesiącu	7	39	21	16	16	173
Kilka razy w roku	10	39	18	17	16	260
W ogóle nie uczestniczy	12	31	11	39	6	102
Poglądy polityczne						
Lewica	9	43	17	22	9	205
Centrum	9	37	22	15	16	280
Prawica	10	40	17	20	12	368
Trudno powiedzieć	14	33	11	16	27	313

Tabela 10. Istnieje wiele prorocत्व i przepowiedni dotyczących losów świata. Czy wierzy Pan(i), że: **już niedługo nastąpią wielkie prześladowania chrześcijan?**

(%)

	Zdecydowa- nie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowa- nie nie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	3	11	28	41	18	1168
Płeć						
Mężczyźni	2	9	32	43	13	552
Kobiety	3	12	25	38	22	615
Wiek						
do 24 lat	1	13	31	48	7	162
25-34	2	8	32	39	18	207
35-44	3	9	29	42	17	268
45-54	4	10	30	46	10	186
55-64	3	13	28	31	26	162
65 lat i więcej	3	12	18	36	30	182
Miejsce zamieszkania						
Wieś	4	12	30	31	23	434
Miasto do 20 tys.	2	14	26	43	16	141
od 21 do 100 tys.	1	7	32	43	17	241
101-500 tys.	3	11	24	49	13	225
501 tys. i więcej mieszk.	1	7	26	52	13	127
Region						
Północny	3	9	28	44	15	144
Zachodni	2	6	29	53	11	128
Środkowozachodni	3	15	27	35	20	170
Środkowy	3	13	21	42	21	203
Wschodni	2	9	38	31	21	140
Południowo-wschodni	2	10	30	36	22	182
Południowo-zachodni	4	10	28	45	13	201
Wykształcenie						
Podstawowe	5	14	24	29	29	366
Zasadnicze zawodowe	3	9	39	36	13	324
Średnie	1	10	24	50	14	390
Wyższe	0	5	27	65	3	87
Grupa społ.-zaw. pracujący						
Kadra kier., inteligencja	0	6	33	56	5	55
Prac. umysł. niż. szczebla	0	12	24	48	16	124
Pracownicy fiz. - umysł.	0	8	37	45	10	81
Robotnicy wykwalifikowani	2	10	34	44	9	136
Robotnicy niewykwalifik.	7	6	24	37	26	63
Rolnicy	4	17	30	22	27	67
Prywatni przedsiębiorcy	0	11	34	38	17	63
Bierni zawodowo						
Renciści	7	14	26	31	22	131
Emeryci	2	11	24	35	28	218
Uczniowie i studenci	0	2	38	58	2	60
Bezrobotni	5	11	22	44	18	99
Gospodynie domowe i inni	5	10	26	42	16	71
Pracujący poza rolnictwem						
Sfera budżetowa	0	9	27	54	11	118
Sektor państwowy	3	10	36	34	16	137
Sektor prywatny	0	9	31	47	13	282
Spółdzielczość	0	0	42	53	5	17
Dochody na jedną osobę						
Poniżej 200 zł	5	11	31	32	21	192
201 - 325	2	14	30	34	20	206
326 - 449	6	11	27	38	19	198
450 - 599	1	8	28	48	14	175
Powyżej 599 zł	1	7	27	53	13	217
Ocena własnych war. mater.						
Złe	6	14	21	39	20	327
Średnie	2	9	32	39	18	580
Dobre	1	9	29	46	15	261
Udział w prakt. religijnych						
Kilka razy w tygodniu	6	15	23	23	32	70
Raz w tygodniu	3	12	30	37	18	563
Kilka razy w miesiącu	1	12	29	46	12	173
Kilka razy w roku	3	7	29	43	19	260
W ogóle nie uczestniczy	1	6	19	61	14	102
Poglądy polityczne						
Lewica	2	9	30	45	14	205
Centrum	2	10	29	47	11	280
Prawica	3	10	29	45	13	368
Trudno powiedzieć	3	12	24	28	32	313